“Arab bahori” va Misr Arab Respublikasi ichki va tashqi siyosatiningo’zgarishi

XMT yo’nalishi 1 kurs magistranti

Dusaliyev Muysin Tura o’g’li

2010 yil oxiriga kelib arab olamida boshlangan qator harakatlar “arab bahori” nomi bilan tarixga kirdi[1]. Bu harakatlar Shimoliy Afrikaning qator mamlakatlarini, jumladan: Tunis, Misr, Yaman, Jazoir, Iordaniya, Mavritaniya, SaudiyaArabistoni, Ummon, Sudan, Suriya, Liviya, Marokashni qamrab oldi.

Arab olamidaginoroziliklar 2010 yil 18 dekabridaTunisda, Muhammad Buazizinitingo‘ziniyoqibyuborishidanboshlanibketdi.[2]Tunisdagito‘ntarilishningmuvaffaqiyatisababli, norozilikto‘lqinlariqo‘shnimamlakatlarga ham yoyildi, jumladannorozilikto’lqinlariJazoir, Iordaniya, MisrvaYamandamamlakatlarida ham izchiltarzdadavometdi. Ko‘pginamanbalardabuharakatlar "jahlkunlari"[3]nomini ham oldi.

Norozilikto’lqinlarioqibatidaShimoliyafrikamamlakatlaridanbirinchibo’libTunisdahukumato’zgardi. SobiqPrezidentZayn al – Abidinibn Ali SaudiyaArabistonigaqochdi[4]. Shundankeyinnorozilikto’lqinlariMisr Arab Respublikasidakuzatildi. Aniqrog’i 2011 yil 25 yanvaridaboshlandi. Mamlakatdagito‘rtkunliknamoyishlardanso‘ngPrezidentHusniMuborakislohotlaro‘tkazishgava’daberdi. Ammo buva’dalarnamoyishlarnito’xtatishgava’jbo’laolmadi. Shundanso‘ngHusniMuborak 30 yilegallabturganlavozimdanvozkechishgavashuyilningsentabroyidao’tkaziladiganprezidentliksaylovidao’znomzodiniqo’ymasliginie’lonqildi.

---

[1] Will the Arab revolutions spread? The Middle East Channel //http://mideast.foreignpolicy.com/posts/ 2011/01/26/will_the_arab_revolutions_spread – 11.11.2013.

[2] Slap to a Man’s Pride Set Off Tumult in Tunisia // http://www.nytimes.com/2011/01/22/ world/africa/22sidi.html?pagewanted=1&_r=2&src=twrhp& – 17.12.2013.

[3] Yemenis square off in rival ‘Day of Rage’ protests // http://www.arabnews.com/middleeast/ article 250370.ece – 17.12.2013

[4] Slap to a Man’s Pride Set Off Tumult in Tunisia // http://www.nytimes.com/2011/01/22/ world/africa/22sidi.html?pagewanted=1&_r=2&src=twrhp& – 17.12.2013.

2011 – 2012 yillardagiYaqinSharqvaShimoliyAfrikadagivoqealarmintaqadasiyosiy, ijtimoiyvaiqtisodiyhayotnibutunlayizdanchiqaribyubordi. Natijadaendibumintaqamamlakatlarioldidauzoqmuddatgamo’ljallanganyangistrategikrejalarniishlabchiqishmasalasiyuzagakeldivabu masala kun tartibigaqo’yildi.

Misrxalqaromaydondafaolishtiroketibkelgan, qolaversabumamlakatgeosiyosiyjihatdan ham qulayhududdajoylashgan. Bu omillarningbarchasiMisrningxalqoromunosabatlarningmuhimsubyektlaridanbiriekanliginiko’rsatadi. Bu mamlakathududidaro’yberayotganjarayonlarnafaqatarabdunyosiga, balkiboshqaqo’shnimintaqamamlakatlarigao’zta’siriniko’rsatdi. Shuninguchun ham bumamlakatnishimoliyAfrikamintaqasidaxavfsizliknita’minlabturuvchikuchsifatidaqaraydigantomonlarMisrnihartomonlamamustahkamliginita’minlanishidanmanfaatdoredi.

Musulmonbirodarlaridanbo’lganyangiprezidentsaylanganidanso’ngmamlakatdanoroziliklarboshlandi. Muxolifatvakillariprezidentliklavozimiga Muhammad Mursiyningkelganidannoroziedilar. Keyinchalik ham yangiprezidentuzoqvaqtdavomidamamlakatdagiiqtisodiymuammolarnihaletishdamuvaffaqqiyatsizliklariuchuntanqidqilindi. MusulmonBirodarlarisaylovdavrida, saylovtugagandanso’ng ham o’ziningizchiliqtisodiydasturinitaqdimqilaolishmadi. Aynipaytda, sobiqprezidentHusniMuborakningdiktaturasinidavomettirish ham iqtisodiyvaziyatuchunto’g’rikelmasdi. ShubilanbirgaMisrdaijtimoiytartibsizliklar ham judako’payibketdi. Hukumatbutartibsizliklarningoldiniololmadi. Ma’lumotlargako’rabirgina 2012-yilning o’zidaMisrdaqotilliklar 130 foizga, o’g’irlik 350 foizga, odamlarnio’g’irlash 145 foizgao’sgan.Shundaysharoitdamamlakatdaiqtisodiyvaziyatbutunlayizdanchiqdi.

Misrdadiniymurosasizlikvamazhablararomojarolardarajasikeskinoshdi. Shujumladanbumojoralardashialar ham qatnashdi (ularningsonimamlakatdabirnechayuzmingkishinitashkiletardi).

Bundantashqarimamlakataholisiningo’nfoizinitashkiletuvchiQibtiylar ham vaziyatniog’irlashtirdi (ularningsoniqariyb yeti milliongayaqinedi). Qibtiylarningqirg’inqilinishivacherkovlarningyondirilishimamlakatningko’pginahududlarinivayronagaaylantirdi. NatijadaMisrdao’tganbiryarimyilmobaynidayuzminggayaqinQibtiylarmamlakatnitarketdi.Jamol Abdul Nosirningtaniqlisafdoshlaridanarabjurnalistikasidamashhurbo’lgan Muhammad Heykal Hasayn “Mursiyningbuyukuchxatosi” nomiostidao’zmaqolasinie’lonqiladi. U Mursiyningxatolariniquyidagilarda deb hisoblaydi:

BirinchisiMursiyningdunyoviypartiyalarbilansiyosiymuloqotniyo’lgaqo’yishniistamadi. O’tganyilkuzdakoalitsionhukumatyaratilganida, hozirdunyoviypartiyalarbarchaiqtisodiyvasiyosiymuammolarniprezidentningbo’yningaag’daribtashlamaganbo’lardi.

MusulmonBirodarlariningikkinchiengkattaxatosiMisrniboquvchiramzibo’lgan, saksonbeshfoizsuvini Nil daryosita’minlaydiganKo’k Nil to’g’oniningqurilishiniqo’ldan boy berilganligiedi. Agardabuto’g’onquribbitkazilganida, nafaqatMisrningqishloqxo’jaliksohasi,balkielektrta’minotiningasosiybazasibo’lgan, birpaytlarSovetittifoqiningyordamibilanqurilganAsvonGESiningishlashiso’roqostidaqolaredi.

Misrningko’pginaAfrikaloyihalaridaishtoroketishigaqaramasdanto’g’onqurilishiningoldiniolmadi.Ma’lumki, Muborakhukumatiningjanubiyqo’shnilarbilanaloqasiyaxshiemasdi. Sababi 1997-yil Addis-AdebadaMisrprezidentigauyushtirilgansuiqasdda Sudan hukumatiniayblaganedi. Shundanso’ngQohiraXartumbilanaloqalarniuzgandi.ShuningdekMursiyhukumati ham Sudan prezidenti Umar al-Bashir bilanaloqalarniyo’lgaqo’yishnixohlamadi.

Mursiyhukumatiyo’lqo’yganuchinchixatosiSuriyaganisbatano’ziningmunosabatinio’zgartirdi. Dastlab Muhammad

MursiySuriyadagivoqealarnitinchyo’lbilanhalqilishtarafdoriedi. Hatto u SaudiyaArabistoni, Turkiya, EronvaMisrishtirokidatuzilgan “to’rtvositachilik” taklifiniqabulqilgandi. 18-iyun kuniMursiyhukumatidarholSuriyaganisbatano’ziningmunosabatinio’zgartirdi. Ommaviymitinglarda u vauningtarafdorlariAsadrejimigaqarshijihodolibborayotganradikalsunniyulamolarningfatvosiniqo’llab-quvvatladivaSuriyanibosibolishniistagankuchlargaqarshilikqilmasliginibildirishdi. Bu harakat ham “Musulmonbirodarlari”ningterroristikruhdagitashkilotekaniko’rsatdi.

Xulosao’rnidashuniaytishjoizki, MusulmonbirodarlariMisrdauzoqvaqthokimiyatniegallabturaolishmadi. Sababihukumatningengasosiytayanchihisoblanadiganxalqularniqo’llab-quvvatlamadi. M.Mursiningbutunhokimiyatnio’zqo’lostigayig’ishivahaddantashqaridiktatorlikfaoliyatiniolibborishimamlakatommasiichidanoriziliklarningvujudgakelishigaolibkeldi. AQSHlikmutaxassis Jin Sharpningso’zibilanaytganda: “birdavlatdagizolimboshqaruvchininghokimiyatdanchetlatilishi, bukelajakdayangidiktatorninghokimiyatgakelmasligininingkafolatiemas”[5]. Bu harakata’zolariqamoqqaolindi. 2014 yilning 28 aprel oyida Misr sudi 683 “Musulmon birodarlari” harakatining vakillarini o’lim jazosiga mahkum etgan edi. Qolaversa, bu tashkilotning hokimiyat tepasidan ketishiga “Tamarrud” (isyon) deb nom olgan yoshlar tashkiloti ham o’zining ulkan hissasini qo’shdi. Bu tashkilot Mursiy hukumatining iste’fosini talab qilib to’rt kun ichida 22.5 mln ovoz to’plagan edi[6].Hatto “Tamarod” guruhivakili Mai VahbaMisrhechbirtarafgaog’ibketmaydi. Kimkiunihurmatqilsa, hurmattopadi" deydi[7].

---

[5] Джин Шарп. От дектатуры к демократии //http://psyfactor.org/lib/sharp.htm– 14.05.2014.
[6]Хроника переворота в Египитав 2013 году. http://ria.ru/arabeg/20130629/946572389.html
[7] Египет после Мурси // http://novoteka.ru/seventexp/7207040 – 11.05.2014.

2013 yil dekabrda Misr hukumati "Musulmon birodarlari" tashkilotini rasman terroristik tashkilot deb e'lon qildi. Bunday qaror 2014 yil Saudiya Arabistonida ham qabul qilindi. Misr tarixida doimo harbiylar hokimiyatni boshqarib kelardi. Bu safar ham yana shu an'ana davom etadigan bo'ldi. Bir so'z bilan aytganda harbiylar Misrda yuz berishi mumkin bo'lgan fuqarolik urushining oldini olib qoldilar. 2014 yil may oyida o'tkazilgan saylovlarda feldmarshal Abdulfattoh Sisi Misr prezidenti etib saylandi. Ammo o'tgan to'rt yil ichida Misr juda katta iqtisodiy zarar ko'rdi. Shunday bo'lsada, hozirgi kunda amaldagi hukumatning to'g'ri siyosat olib borayotganligi tufayli Misr iqtisodoyoti ancha jonlanib qoldi. Bu voqealar har birimizni ogohlikka chorlaydi. Sababi Misrdek buyuk davlatning yoshlarini yo'ldan urushdi. Bu voqealar mamlakatimizda bu borada olib borayotgan siyosat nechog'lik to'g'ri ekanligini tasdiqlamoqda[8]. Shunday ekan doimo terrorizm va eksterimiz xavfidan ogoh bo'lishimiz kerak.

---

[8]Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008.-173б.;